

Usmon Azim She'riyatining Uslubi, O'Ziga Xosligi Va Mahorati

Annotatsiya:

O'zbek xalqining ma'naviy dunyosini shakllantirishda g'oyat kuchli va samarali ta'sir ko'rsatayotgan shaxs – Usmon Azimdir. Shoir she'riyati mazmuni va badiiyati jihatidan o'zbek she'riyatining yorqin namunasi. Shoir she'rlarining mavzu ko'lamini keng bo'lib, unda ishqiy, ijtimoiy, falsafiy va axloqiy mavzularni yoritishda inson ruhiy olamining ahamiyatli ekaniga guvoh bo'lamiz. Ushbu maqolada Usmon Azim she'riyatining uslubi, mahorati va mavzu ko'lamini haqida bayon qilinadi.

Kalit so'zlar:

Usmon Azim, kechinma, tanqid, tahlil, she'riyat, ishq, ruh, psixologizm, tabiat.

Information about the authors

Laziza Boboxo'jayeva Axtamovna

*Buxoro davlat universiteti Filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi,
boboxojaevalaziza@gmail.com*

Ijodkorlarning oddiy odamlardan farqi shundaki, ular ichki kechinmalarini chiroyli tarzda nasr yoki nazm ko'rinishida ifoda eta oladilar. Badiiy kechinma bu hayotni obrazli idrok etish ibtidosidir. Kechinma – lirikaning yuragi hisoblanadi. Uning asosini shoir tomonidan olib chiqilgan dardli yoki quvonchli tuyg'ular tashkil etadi. Bu holat tafakkur, rang, tasvir, obrazlarga ko'chib, harakatlanadi va shoir ijodining o'ziga xos til hamda uslubini namoyon etadi. Har bir ijodkorning o'z uslubi va yo'nalishi mavjud bo'lib, undagi mahorat darajasini belgilab beradi.

O'zbek adabiyotining bugungi kundagi zabardast va qalami o'tkir ijodkorlaridan biri Usmon Azimdir. Usmon Azim qalbidagi kechinmalarni shunday ipga tizadiki, dard-u quvonchlar bir-birini to'ldirib turadi. Usmon Azim she'riyatining jozibasini, ko'pchilikning e'tirofiga sazovor bo'lishi ham shundandir. Tarixga nazar salsak ham, ajdodlarimiz, allomalarimiz o'z kechinmalarini she'r va qo'shiq orqali izhor etishgan.

Usmon Azim ijodiyoti turkiy she'riyat, shuningdek, umumsharq adabiyotining eng ilg'or an'alarini o'zida mujassam etgan yangi va yuqori bosqichdir. Aksariyat she'rlariga nazar tashlasak, lirik qahramonning ichki his-tuyg'ulari, kuz tasviri va psixologizmi, g'ussa, tabiat bilan uyg'unlik, haqiqiy va majoziy muhabbat g'oyalarining keng yoritilganini anglaymiz. Usmon Azim ijodining tub mohiyati psixologik va falsafiy, majoziylik, ijtimoiy-estetik qarashlarning yuksak poetik shaklidagi ifodasi bo'lganligi bilan xarakterlanadi. Usmon Azim xalqimizning ongi va tafakkuri, badiiy ma'naviyatining mukammallik kasb etishida o'z davrini tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning g'ururi, shon-u sharafiga tarannum etayotgan o'lmas so'z san'atkoridir. U olam va odam, borliq haqidagi o'tkir falsafiy qarashlari bilan insonning ichki kechinmalariga ta'sir etish, tarbiyalash bilan bir qatorda odamni Hazrati Inson darajasiga ko'tarilishiga o'z hissasini qo'sha oluvchi mohir ijodkordir.

Usmon Azim 70-yillar adabiyotimizga o'zining dadil qadamlari bilan, yoniq qalbi bilan kirib kelgan bo'lsa, u o'zi aytganday qalblarda daryo misol to'lib-toshib oqayotir desak mubolag'a bo'lmaydi. Shoir ijodida zamon, hayot, haqiqat va adolat qalbi tug'yon urib turadi. Erk va o'zlik uchun kurash –

shoir she'rlarining mag'zini tashkil etadi. Usmon Azim she'riyatiga tanqidchilar, adabiyotshunoslar va boshqa ijodkorlar tomonidan iliq munosabatlar bildirilib kelinmoqda. Jumladan, Mirzo Kenjabek shoirning "Uyg'onish azobi" nomli she'riy to'plamiga o'z fikr – mulohazalarini bildirar ekan quyidagicha fikrlarni ilgari suradi: "Usmon Azim, Xurshid Davron, Shavkat Rahmon va boshqa iste'dodlar yurak yalang'ochlab maydonga chiqdilar. Adabiyot dargohiga yo'nalgan har bir o'qimishli yosh shoir ushbu iztirobga duch kelishi muqarrar. Qafasdagi adabiyotning isyonkor kuychilaridan bo'lmish keyingi avlod chin so'zni rasm etdi. Xususan, Usmon Azim rost tuyg'ular kuychisi, to'g'riso'z shoir sifatida tanildi"¹. Usmon Azim shiddatli tuyg'ulari bilan, keskin holatlar va aniq tasvirlari bilan o'zbek she'riyatiga yangicha ruh olib kirdi. Shoir shaxsi – vujud, she'ri – ruh bo'lib ko'z o'ngimizda namoyon bo'ladi.

... go 'zal bir she'r yozsam,

haq bir she'r yozsam,

mard bir she'r yozsam...

Axir bu she'rni yozmasdan

Xudoning oldiga qanday boraman?

Nima deyman Parvardigorga?

Nima deyman?..

Ko'rinib turibdiki, shoirlik ijodkor uchun Olloh tomonidan ato etilgan ne'mat. Undan foydala olish har kimning ham qo'lidan kelmaydi. Usmon Azim qalbida tuyg'yon urgan kechinmalarni hamisha qog'ozga solgan va ruhi taskin topgan. Shu sabab ham shoirlikni kasb deb emas, yelkasida vazifa sifatida bilgan. Taniqli adabiyotshunos olim Ibrohim Haqqul yozganidek : "She'r yozadiganlar ko'p, ammo sevishga qodir,ko'nglini ishq ishg'ol aylagan shoirlar nihoyatda kam. Usmon Azimni Alloh sevgidan qismagan. Shuning uchun uning ko'ngli erkin, ruhi va fikri erkindir. Shuning uchun ham uning eng yaxshi she'rlarida ishq va e'tiqod shu'lasi porlab turadi". Xususan, shoir-ijodkor she'rlarida insonning insonga, tabiatga, jamiyat va ilohiyotga munosabati aks etar ekan, shoir unda asrlar davomida shakllanib kelgan an'anaviy timsollar va badiiy tasvir vositalarini o'z fikr va mushohadalariga, falsafiy dunyoqarashiga tayangan holda yangicha talqin qiladi.

Shu bilan birga ijodkorning tafakkur mevasi sifatida yangi timsollar va ifoda vositalari maydonga keladi. Yoki an'anaviy obrazlarga shoir qaysidir jihatdan yangicha ma'no yuklaydiki, bu ham shoir mahoratiga xos adabiy – badiiy hodisa hisoblanadi. Biz shoir ijodini tadqiq etar ekanmiz lirikadagi mavjud xarakter xususiyatlar va psixologizm bilan bog'liq nuqtalariga alohida e'tiborni qaratamiz. Sababi she'r bu ruhiyatdir.

Har qanday she'r ruhi, pafosi o'z qiyofasi-yu o'z ohangiga ega bo'ladi. Tug'ilib kelayotgan ruhga o'z shaklini taklif etmas ekanmiz, u bizga o'zligini tanitmaydi. O'rtadagi samimiyatga putur yetadi. Badiiy asarda, xoh u she'r, xoh roman bo'lsin, — samimiyat bo'lmasa, qolgani – badiiy priyomlar-u tashbehtar, kutilmagan topilmalar-u olifta birikmalar barcha-barchasi bekor degan gap. Ijodkor yuqorida ta'kidlaganimiz qalb qulog'i yordamida botinda paydo bo'lgan she'riy ruhning o'z, asl ohangini tinglay bilishi judayam zarur. Hatto shunday desa bo'ladi: she'rning mag'zi, qudrati ayni shu ohangda yashirin. Dard, fikr qanchalar salmoqdor va go'zal bo'lmasin, badiiy asarning umumiy holatiga ziyon yetadi, she'r ta'siriyam susayadi. Shoir va dunyo, shoir va inson, shoir va jamiyat, shoir va Alloh o'rtasida vositachi she'r bo'ldi. U she'r orqali his qildi, she'r orqali fikrladi, she'r orqali yashadi. She'r shoirning yashash, odamlar va dunyo bilan muloqot qilish, tillashish tarziga aylandi. U o'zining xalqchil ruhi bilan yuraklarga yo'l topa olgan.Ya'niki, shoirlar bor, tug'ilishdan, fitratan o'zini xalqqa yaqin oladi. Chunki u shunday yaralgan. Baliq suvdan o'zga yerda yashay olmaganidek, bunday shoirlarning ham qarorgohi xalq ruhiyatidir.Usmon Azim ham xuddi shunday qalbi yoniq

ijodkordir. Mazkur shoir haqida J.Suvonova shunday yozadi : “Usmon Azim ko‘proq o‘ziga asrdosh kishilar ruhiyatini poetiklashtirish yo‘lidan boradi”.2

She‘r ham kelmayapti... Dardimni bu on

Unga yig‘lab aytсам, saqlarmidim jon?

Usmon Azim ijodidagi o‘ziga xoslik tom ma‘noda kechinmalardagi erkinlikni o‘zida mujassam etadi. Inson psixologiyasi, asosan, davr psixologiyasining bir parchasi sifatida namoyon bo‘ladi. Odamzodning maqsad intilishlari, o‘y – fikrlari, quvonch va tashvishlari, kechinmalari – hamma-hammasi yana o‘sha davrga, davrning muammolariga judayam bog‘liq holda tug‘iladi. Shuning uchun ham she‘r inson qalbiga sokin bir musiqadek, ohangrabodek oqib kiradi va tuyg‘ularini jumbushga soladi. Shu bilan birga she‘r insonni tarbiyalovchidir. Endilikda ijod sohasida ham komil inson yanada keng qamrovga ega bo‘lgan tushuncha sifatida qaralmoqda. Moddiy olamning harakatga kelishi mamlakat infrastrukturasi, jamiyat kayfiyatini, uning ustuvor qadriyatlarini tubdan o‘zgartirib yubordi. Natijada komil inson konsepsiyasi inson va jamiyat tarbiyasining asosini tashkil etgan qadriyat sifatida o‘zining yangi mazmuniga ko‘chdi. Bu esa davr va shaxs o‘rtasidagi munosabatni ham o‘zida aks ettirganligini bildiradi.

Har qanday yaxshi she‘rning markazida o‘zining quvonch va tashvishi, orzu va armoni bilan inson turadi. She‘r xuddi shu insondan, uning tabiati, maqsad va intilishlari, yanada to‘g‘risi, inson haqidagi tasavvurlardan kelib chiqib tushuniladi. O‘zbekiston xalq shoiri Usmon Azimning she‘rlarida ishq va muhabbat dardi mumtoz adabiyotimizga xos so‘z va mastona ohangda emas, balki zamonaviy tarzda, jiddiylik va bardamlik uslubida ifodalanganini sezamiz. Shoir she‘riyatida aql – idrok, muhokama va mulohazalar ishtirokida, solim hissiyot bilan fikr yuritiladi.

...Men esa seni eslaganim-eslagan –

birga kechirmagan umrimizning har bir lahzasi

yodimdadir.

Usmon Azim she‘rlarining yana bir xususiyati ularning qanot qoqib baland parvoz qilishida. Masalan, ularning ba‘zilari chamanoro qushga o‘xshab, goh mayin, goh g‘ulg‘ulador parvoz qilsa, ba‘zilari yuksaklikni zabt etish uchun shiddat kasb etadi. Zotan, agar she‘r shoir ostonasidan nari o‘tmasa, xira va qorong‘uda qolib, o‘z xususiyatini yo‘qotsa, muallifni barvaqt mahv etadi. Shoirning ruhiyat nafasi bilan og‘ushta she‘rlari, birinchi navbatda, go‘zallik timsoli va sarchashmasidir. Shu bois, ularning parvozi haqiqatan lochin parvozig a o‘xshaydi va o‘zlaridan tabiiy bir nur taratadi. Usmon Azim she‘rlari shunday xususiyatga ega. Bunda esa nafaqat she‘rning mazmuni, balki uning ohangi ham muhim ahamiyatga ega. Intonatsiya (lat. Intonate-qattiq talaffuz etish) – ohang degan ma‘noni bildiradi.3

Usmon Azim ijodida qalb,ko‘ngil da‘vati, unga quloq tutish va amriga bo‘ysunish birlamchidir. Qalbning turli ranglarda jilvalanishi shoirga ilhom baxsh etib surg a to‘ldiradi. “Qalb” so‘zi arabcha “aylanuvchi,o‘zgarib turuvchi” degan ma‘noni bildiradi. Qalbning bu aylanishi ehtimol shoir hissiyotlarini jumbushga keltirib, to‘lqinlantirar, bu esa o‘quvchining qalb haroratini oshirsa ne ajab?! Xuddi shunday haroratli misralar ijodkorning “Siz yoqqansiz menga” nomli she‘rida yaqqol ifodasini topgan. Yuragiga muhabbat in qurgan lirik qahramon o‘z sevgisini oshkor etmagan, sababi u bir kun kelib sevis hgan qalblar topishadi deya xayol qilgan edi. Chunki, qalbida muhabbat olovi yoni q bo‘lgan inson o‘z inon – ixtiyorini ko‘ngilga topshiradi. Shuning uchun ham u ko‘ngil qulidir. Sevgan yorini yillab kutgan oshiq o‘ziga razm solar ekan sochlaridagi oqni ko‘rib, umrining hijronda o‘tganiga noiloj iqr or bo‘ladi. Yuzlaridagi ajin esa go‘yoki uning taqdir yo‘lidan mashuqasining yo‘llariga teskari tarzda tortilgan chiziq edi. Bu iztiroblar, sevikli kishisidan ayro yashagan odamning g‘amlariga o‘zingiz bilmagan holda sherik bo‘lasiz, hamdard bo‘lib qolasiz. Usmon Azim she‘rlaridagi obraz va topilmalar badiiy tasvirning jism joni va vujudiga aylangan. Ya‘ni, shoir she‘rida tasvir san‘ati kuchli.

U nimani tasvirga tushirsa xuddi rassomdek unga jon, joziba va kuch – quvvat baxsh etadi. Uning tasvirlari she’riy portretga o’xshaydi, u lirik qahramon yuragini mohirlik bilan harirga o’rab, unga shoirona rang berib, sifatlaydi. Natijada,

obrazlar birin – ketin harakatga tushib, tasvir qudratli bir timsolga aylanib, yurak degan tushuncha yaxlit bir kuchga do’nadi va butun hazrati insonga tatimli bir go’zallik yaraladi.

Siz yoqqansiz menga hamisha,

Faqat buni etmovdim oshkor.

O’ylovdimki yurak topishar,

Bizdan ketgach sabr - u ixtiyor.

Bugungi o’zbek she’riyati taraqqiyotiga Usmon Azimning munosib hissa qo’shgani shubhasiz. Shoir, birinchidan, o’zining g’oyat rang - barang janrlardagi asarlari bilan adabiyotimizning badiiy imkoniyatlarini kengaytirdi, uni yangi badiiy tafakkur mevalari bilan boyitdi. Ikkinchidan, Usmon Azim she’riyati o’zbek xalqining milliy madaniyati, ruhiy olami, orzu - istaklari bilan uzviy bog’langan; binobarin, uning ijodi o’zbek adabiyotidagi, Cho’lpon yo Mirtemir she’riyatidek chinakam milliy va noyob hodisa. Shunga ko’ra, Usmon Azim va unga avloddosh shoirlar ijodini yanada chuqur o’rganish hozirgi davr o’zbek adabiyotshunosligining muhim vazifalaridan hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Адабий турлар ва жанрлар (Тарихи ва назариясига оид) III жилдлик. 2жилд. Лирика. – Т.: Фан, 1992. – 246 б.
2. Бобоев Т. Шеър илми таълими. – Т.: Ўқитувчи, 1996. – 344 б.
3. Азимов У. Инсонни тушуниш. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1978. – 52 б.
4. Ҳамдамов У. Бадий тафаккур тадрижи. – Т.: Янги аср авлоди, 2002. –
5. 198 б.
6. Азимов У. Сайланма. – Т.: Шарқ, 1995. – 432 б.
7. Усмон Азим “Бир парча осмон”. Т.: Factor Press, 2022 – 384 б.

---

1 Азимов У. Уйғониш азоби. Шеърлар ва тарихий драматик қисса. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1991. 320-б.

2 U.Hamdam. Yangi o’zbek she’riyati. – Т.: Sharq, 2014. 65-bet.

3 Бобоев Т. Шеър илми таълими. – Т.: Ўқитувчи, 1996. 344 б.